

Preek Paaskerk, Baarn

9 oktober 2016.

Genesis 32:23-33: De worsteling van Jacob

Ds. Jos van Oord

Dit werk is van Macha Chmakoff (Frankrijk 1952-) Ze is schilderes en psychoanalytica. Macha schilderde vele malen de worsteling van Jacob. Soms is het een liefdevolle omhelzing, soms meer een gevecht. Het zou ook best beide kunnen zijn.

PREEK

Veel mensen worstelen wat af: met anderen, met zichzelf, met hun verleden, met gemiste kansen, met weerstanden, met verwachtingen van anderen.

Soms weet je eigenlijk helemaal niet met wie/wat je vecht. Net als in dit verhaal. Het verhaal laat dat allemaal open. Met wie vecht Jacob? Met Esau? Met God? Zichzelf?

Hij vecht met 'iemand', met een 'ander'..

Jacobs nachtgevecht spreekt tot de verbeelding, tot het gevoel... Een eenduidige uitleg is er dan ook niet. Hier geldt: zoveel lezers, zoveel zinnen. Wat ik er vaar is dat je de uitleg ook niet rond krijgt:

Het eigenaardige van dit verhaal is dat het duister is en duister blijft, sterker nog: het wordt eigenlijk steeds mysterieuzer hoe preciezer je het gaat lezen.

Dit verhaal is niet te verklaren, je krijgt het niet geplaatst, het blijft je fascineren. Ik kom er niet uit, ik raak er ook niet los van.

Het spreekt heel andere dimensies van ons mens-zijn aan. Gevoelens worden aangeboord, oerangsten aangeraakt, diepmenselijke vragen aan de orde gesteld in dit verhaal.

Het verhaal:

Jacob heeft heel zijn hebben en houwen de rivier overgezet en midden in de nacht staat hij op en laat ook zijn vrouwen en kinderen oversteken, zodat alles wat hij had, door hem naar de overzijde is gebracht. En dan staat er: En zelf bleef hij achter, helemaal alleen...

Een mens, midden in de nacht die achterblijft, helemaal alleen, volkomen op zichzelf teruggeworpen. Hij heeft a.h.w. geen bezit meer om zich achter te verbergen. geen medemens meer om zich mee te associëren, moederziel alleen. A.h.w. naakt.

Weerloos.

En als je zo alleen achterblijft en het is nog eens nacht ook, donker, dan gaan de gedachten zich vermenigvuldigen, dan stapelen zich de vragen op. Wezenlijke vragen. En je kunt er niet onderuit. Alles wat je hebt is al aan de overkant.

Jacob: een succesvol man, geslaagd. Zouden we zeggen. Maar is dat eigenlijk wel zo?

Als je nou eens een beetje meer afstand neemt: je bezit wegdenkt, je vrouw en kinderen doet oversteken. Als je dat alles nou eens aftrekt van je 'ik', wat blijft er dan over?

Is dit nou leven onder de zegen Gods. Is dit nou een vervuld bestaan? Dat zijn de vragen in de nacht, in de eenzaamheid.

Zeker nu hij – na 20 jaar – op het punt staat om het land der vaders weer binnen te gaan: een cruciaal moment dus, een kruispunt in zijn leven.

Hij had Ezau het eerstgeboorterecht afgetroggeld, had Izak zijn vader bedrogen.. die lijn, die draad, beter dit losse eind zal hij nu moeten oppakken, want ... Ezau wacht daar op de andere kant op hem... Heel dat zo te zien geslaagde leven van Jacob was gebaseerd op list en bedrog. Niet alleen vroeger, maar eigenlijk steeds. Altijd is er iets mis bij Jacob.

Bij alles wat hij doet is het licht gemengd met duister en omgekeerd:

Dat is Jacobs leven, ons leven... een mengeling van succes en bedrog, list en genade, gerechtigheid en onrecht. En Jacob bleef achter, helemaal alleen.

En iemand worstelde met hem, totdat de dag aanbrak.

Dat gebeurt er, als Jacob alleen achter blijft, als hij in de nacht de donkere rivier wil oversteken. Hij raakt in een gevecht gewikkeld. Een enorm gevecht, een mythisch gevecht bijna. Van de succesrijk zakenman, de gezegend huisvader, de gladde jongen is er niets meer te bespeuren nu: neen: Jacob is iemand die worstelt tot de dag aanbreekt..heel lang. Met wie? Ja, dat zegt het verhaal dus niet: Met 'een man', met

'iemand'. De Bijbeltekst lost het raadsel voor ons niet op. Zij laat zijn identiteit open. De naam wordt niet onthuld.

Is het God? Een rivierdemon? (zoals men in de oudheid meende dat in elke rivier huisde, belichaming eigenlijk van de eigen angst) een 'Engel', Jacobs eigen schim, zijn alterego? De schim van zijn broer?. Wat we weten is dat er iets gebeurd in die ruimte, tussen oud en nieuw. Jacob worsteling heeft talloze kunstenaars geïnspireerd. De één ziet het als een duel. De ander als een innerlijk gevecht. Weer een ander als een droom, een dans of een verstrengeling.

In de afdruk van het schilderij in de liturgie zie je iets van een verstrengeling, een liefhebbende engel als Jacobs tegenstander. Natuurlijk, ze worstelen. Zonder strijd geen verzoening en vergeving. Jacob kan zijn broer Esau niet onder ogen komen zonder eerst geworsteld te hebben met zijn verleden. Wat tegengesteld is, wordt omarmd, omstrengeld in liefde. Voorbeeld TV: EO:FACE TOT FACE

Het gaat over uw en mijn ervaringen. Over van het leven houden en soms zo moeten vechten met dat leven. Over je partner waar je zo van houdt maar waar je soms zo de strijd mee moet voeren. Je kind, oh wat houd je van 'm, maar wat is het een worsteling elkaar te vinden? Het gevecht moet een vechten mét zijn, geen vechten tégen. Daarom sprak mij dit schilderwerk aan... Wie wil loslaten wat hij innig liefhad? Zoveel is wel duidelijk: alleen wie de worsteling aangaat, komt in aanmerking voor de zegen

Jacob wil gezegend zijn. Daar is die zin dan. Die ene zin, die het geheim van heel Jacobs leven onthult. Jacob wil gezegend zijn, koste wat kost, kome wat komt.

Zijn hele leven kun je bezien als een groot gevecht om de zegen. En het is geen net gevecht, volgens de regelen der kunst, neen: het is een gevecht op leven en dood. Alles hangt er voor Jacob van af of de 'zegen' verkregen wordt of niet.

Toen de ander zag dat hij het niet van hem kon winnen, raakte hij Jacobs heup aan, en daardoor raakte Jacobs heup tijdens die worsteling ontwricht. Jacob hinkte aan zijn heup. Voorgoed beschadigd. Zo'n strijd op het scherpst van de snede, daar kom je niet zonder kleerscheuren vanaf. Die ervaring raakt je in je ziel en tekent je. We hebben ook allemaal wel littekens, krassen op de ziel. Wie niet? En toch niet opgeven.

Toch geeft Jacob de strijd niet op. Die 'ander' kan Jacob blijkbaar ook niet de genadeslag geven. Dus houdt Jacob, gewond als hij is, vol. Hij laat zijn tegenstander niet los, ook niet als de dageraad zich meldt, traditioneel het moment waarop de duistere machten hun kracht verliezen. En als die ander dan weg wil, dan klemmt hij zich des te feller aan hem vast en zegt: Ik laat u niet gaan, tenzij u mij zegent. Bach's motet: Ich lasse Dich nicht . En het herhaalt zich eindeloos....het houdt niet op. Zegen mij!

Het is één grote worsteling met het leven, dat leven van ons. Met de dood, met de schuld en het lot; met verleden en toekomst, met je zelf, met God.

En dan gebeurt het wonder:

De ander (en nog steeds is zijn identiteit open) geeft zich gewonnen aan de bijkans overwonnene. En hij zegent, hij zegent en vervloekt niet.

Jacob de beetnemer, die dubbele mens, met z'n vele gezichten en tegengestelde kanten: die Jacob krijgt als zegen deze keer geen rijkdom, geen land, geen bezit, geen vrouw, geen kinderen, neen: hij krijgt een nieuwe naam:
Niet meer Ja'akob' (beetnemerbedrieger), maar Jisrael (strijder Gods) zal hij heten.

Jacob was niet zomaar een naam. In die naam zat alles in:
De hele dubbelzinnigheid van zijn bestaan, de uitverkorene die een bedrieger is, de charlatan die met de prijs gaat lopen.. dat alles wordt met deze zegen opeens opgehelderd.
Israel zal hij heten, want gij hebt met god en mensen gevochten en gewonnen...

niet meer: zondaar zult gij heten, maar gerechtvaardigde
niet meer: ten dode gedoemd zult gij zijn, maar voor het leven bestemd
niet meer: verloren, maar gevonden
niet meer: vluchteling, maar thuisgekome..
niet meer asielzoeker, maar broeder/zuster
niet meer vreemdeling, maar vriend
niet meer jij daar, maar wij hier

En Jacob noemde de naam van die plaats Pniël (dat is Gods aangezicht), want zeide hij: ik heb God gezien van aangezicht tot aangezicht en ben toch in leven gebleven...

En zo vervolgt de verteller: Zodra hij bij Pniël was overgestoken, zag hij de zon opkomen.
Of zoals het in de oude vertaling staat: En de zon ging op over Jacob.....